

néhány számadattal igyekszem érzékeltetni jelentőségét és alaposágát: a 768 (!) emlék 1440 és 2012. július 25. között datálódik; 14 oldal a szakirodalom és források felsorolása; 17 a két hasámban apró betűvel szedett névmutató, és rendkívül hasznos a román és angol kivonat. Egy könyv érdemeit persze nem kilóra mérik, de újra kiemelem: az itt bemutatott emlékek nagy része (nem tudom pontosan, mekkora, de sejtésem szerint a nagyobbik) eddig rejtve volt még azok előtt is, akik az elmúlt másfél száz évben Kolozsvár helytörténetével egymásra építve foglalkoztak. Aki ebben az adattárban oda-vissza lapoz (hiszen ez talán kevésbé a folyamatos olvasásra alkalmas), izgalmas „kalandtúra” részese lehet: mikor mi volt fontos, mi nem, mi értékelődött fel, és mi le, hogyan válik a nyilvános vagy félnyilvános tér mások számára baráttivá, otthonossá vagy annak jelévé, hogy itt most mások szeretnék otthon érezni magukat. Megtehető (vált is, lesz is, aki megteszi, szükség is van rá), hogy konkrét esetekben sor kerüljön értelmezések, olvasatok kiigazítására, vannak határesetek, melyeket ide is, oda is lehet sorolni (pl. kriptákban található feliratok) – de hiszen éppen az a legfontosabb

hivatása egy ilyen munkának, hogy témává teszi, teheti tárgyát. Azok az emlékhelyek, emléktáblák, melyekről már senki sem beszél, melyek már senkinek nem tesznek fel kérdést, amikről már senki sem vitatkozik, azok többé már nem az emlékezet helyei, csak kiürült dekorációk, rejtvények, még rosszabb esetben csak zavaró és érthetetlen mellékletek valahol.

Kolozsvár lakossága 1850-ben kerekén 69%-ban volt magyar és 14,5%-ban román; 1910-ben 83%-ban magyar és 12%-ban román. Az azóta folyamatos magyar térvesztés folytán 2011-ben 16%-ban magyar és 80%-ban román. Jakab Albert Zsolt ugyan nem érzelmek nélkül, de higgadtan és az értelmes munkába vetett hittel él és dolgozik ebben a közegben, szolgálatra készen. Biztos vagyok benne, hogy munkája és adattára érdeklődő olvasókra találna akkor is, ha akár románul, akár világnyelven megjelenhetne: fontos lenne ez nemcsak a kitekintés, hanem a betekintés lehetősége miatt is. És kívánom a szerzőnek, hogy a kolozsvári főtéren áthaladva ezután is megérintsék őt az ottani, az otthoni, az otthonos történetek.

Mohay Tamás

Emlékek nyomában

*Deáky Zita – Smidt Bernadett (szerk.): Emlék, emlékezet, életút.
ELTE BTK Néprajzi Intézet, 2014. 314 old.*

A néprajzi kutatások hosszú időn keresztül kevés figyelmet fordítottak a kultúra, a társadalom egyes jelenségeinek vizsgálata során arra, hogy a világot alakító, majd azt történetek formájában elmesélő embert is láthatóvá, az egyéni dimenziót és perspektívát vizsgálhatóvá tegyék. A téma kutatás- és tudománytörténeti vonatkozásait áttekintve látható, hogy a személytelen, arctalan, anonim néptől az egyéni életpálya-kutatásokig, az élettörténetek vizsgálatáig hosszú út vezetett. Mindezek mögött egyfelől módszertani kérdésfelvetések is húzódtak; úgy, mint a gyűjtések technikai feltételei, a kutató

szerepkör és gyűjtési helyzetek sajátos, emelkedett hangulata és státusa szemben a hétköznapi beszédhelyzettel. Másfelől hosszú ideig kérdéses volt, hogy az önmagáról, saját életéről és tapasztalatairól történeteket forgalmazó ember mennyiben lehet a kutatások fókuszában. Az ezt kísérő, nem pusztán a szakma berkein belül kirobbanó viták mögött olyan alapvető kérdések és paradigmák húzódtak, mint hogy érdeklődésre tarthat-e számot a hétköznapi ember élete, mennyire tekinthetőek reprezentatívnak a személyes vallomások, az ezekben megjelenő alulnézeti perspektíva. Közvetetten

Gatti Beáta (1985) – PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Interdiszciplináris Doktoriskola, Pécs, gattibeata@gmail.com

az is megfogalmazódott, hogy miként váltja fel az igaz történet, az élettörténet a mesét, a mese-mondást, milyenek a kiadásra méltó, esztétikai értéket hordozó szép (*népi*) szövegek, valamint az ezt létrehozó nép pontosan milyen tulajdonságokkal is rendelkezik, ki ruházza fel ezekkel, hogyan konstruálódik meg a nép gyakran idealizált fogalma. Ezen felvetések mikroszintű lenyomata, egyben a régi sémák melletti utolsó védőbeszéd és a szemléletbeli változások szimbolikus eseményét, az élettörténetek kanonizálását egy széki paraszt-asszony, Győri Klára *Kiszáradt az én örömem zöld fája* című élettörténeti írásának kiadása, majd annak tudományos és közéleti recepciója jelentette.

Az azóta is mindegyre szaporodó, maguknak a mindennapi beszédhelyzetektől kezdve a tudományos diskurzuson át több síkon nyilvánosságot követelő élettörténetek mögött gyakran a „hosszú 20. század” történetei húzódnak meg. Ez azt is jelzi, hogy a korszak eseményei, az átélt élmények és emlékek feldolgozásra várnak, mind a túlélők és a szűkebb vagy tágabb környezetük, mind pedig a szakma részéről. Ugyancsak ezeket az emberi tapasztalatokat helyezi a fókuszba a 2014-ben, Deáky Zita és Smidt Bernadett szerkesztésében megjelent *Emlék, emlékezet, életút* című kötet is. A tanulmánykötet háttérét egyfelől az Emberi Erőforrások Minisztériuma által meghirdetett „Életút” (2011), „Hogyan őriztük meg...” (2012) és „Életünk” (2013) pályázatok jelentették. A kiírásokra több ezer, 60 évesnél idősebb ember küldte be önéletrajzi jellegű írását, amelyek által a pályázatot kiíró céljai szerint a fiatalabb generáció is hiteles képet kaphat az elmúlt évtizedek történéseiről, a házasság összetartó erejéről, megérthetik, hogy az egyéni életutat hogyan befolyásolhatják a nagy történelem eseményei, az ezzel kapcsolatos gazdasági, politikai és társadalmi változások. A legjobbnak ítélt pályamunkák két antológiában nyomtatásban is megjelentek. A 2013-as pályázat előbírálati feladatait az ELTE BTK Néprajzi Intézetének hallgatói végezték. A téma nemcsak az Intézet kutatási profiljába illeszkedik, hanem a hallgatókat abban is segítette, hogy a szövegek forrásértéke mellett számba vegyék azokat

a nagyon is emberi szempontokat, amelyek egy-egy, sokszor küzdelmes életút összefoglalása, papírra vetése mögött húzódnak. Másrészt pedig a kötet összefonódott a 2013. november 27-én az ELTE Néprajzi Intézetében megrendezett *Életrajz, önéletrészlet, emlékezet* című konferenciával. Részben az itt elhangzott előadások képezik a könyv tartalmát, részben pedig a témához kapcsolódó, ám a konferencia programjában nem szereplő írások kaptak helyet benne. Ilyen módon interdiszciplináris kötetet vehet kézbe az olvasó, a néprajzosokon kívül irodalomárokat, szociológusokat, történészeket, muzeológusokat is megszólítottak a szerkesztők, helyet kapnak benne egyetemi oktatók, kutatók, ugyanakkor üdvözlendő, hogy frissen végezték és aktív hallgatók írásai is.

A kötet huszonhat, változó minőségű tanulmányt, egy szerkesztői előszót, és az EMMI részéről a pályázati háttérrel bemutatkozó utószót tartalmaz. Mindezek különböző nézőpontokból, rendkívül változatos forrásanyagot (hivatalos iratok, jegyzőkönyvek, fényképgyűjtemények, magánlevelezések, naplók, életútinterjúk, néprajzi gyűjtések anyagai, internetes közösségi oldalak stb.) használva világitanak rá az egyéni életutak sokféleségére, többségében a „hosszú 20. század” eseményeinek mikroszintű lenyomataira, egyéni tapasztalásaira. Ugyanakkor a szerzők nem hagyják figyelmen kívül azt sem, hogy az emlékek dinamikus, rekonstruktív, gyakran önigazoló folyamatként alakulnak. Ezeknek a kutató nem pusztán figyelmes vagy együttérző hallgatója, hanem az életút összegzésének létrejöttében aktív szereplő, olykor a történeteket mesélő ember, a homo narrans motivátora, cinkosa – mindazon által, hogy egy-egy gyűjtési helyzet, tágabban a terepmunka egésze a kutatóvá válás (implicit módon a kutatói hitelesség és az autoritás) egyéni történetébe ágyazódik bele. Eltekintve az előszótól és az utószótól, a kötet hat, terjedelmét tekintve igen változatos tematikai egységre tagolódik, amelyek a következők:

1. Az idő és az élet (öt tanulmány)
2. Politika, gondolkodás, társadalom, egyéni életút (hat tanulmány)
3. Polgári törekvések (három tanulmány)

4. Falusi élet – élettörténetek (öt tanulmány)
5. Hallgatóink írásai (hat tanulmány)
6. Életutak az interneten (egy tanulmány)

Jelen recenzió keretein belül nincs mód az összes tanulmány bemutatására, ezért az egyes fejezetekről törekszem rövid összefoglalást adni, kiemelve azokat a pontokat, amelyek – ahogyan a kötet szerkesztői is megfogalmazták – új szempontokat, újabb kutatási irányokat jelölnek ki, vitákat indíthatnak el.

Az első nagyobb egység *Az idő és az élet* címet viseli, öt, témájukat tekintve szerteágazó írást tartalmaz. Mohay Tamás az idegenség és közelség, a titok, az írás és a befogadás kulcsszavai mentén vet fel továbbgondolásra és közös gondolkodásra érdemes kérdéseket az életutakkal, életrajzi elbeszélésekkel kapcsolatban, amelyeket nemcsak szakirodalmi megállapításokkal szemléltet, hanem a mindennapok tapasztalatokból merített példák mentén újabb szempontokat vet fel ehhez. Turai Tünde két szilágysági (egy női és egy férfi) életutat mutat be, majd ezek és a 2000 és 2007 között végzett terepmunkája alapján a helyi életpálya-koncepciót foglalja össze, bemutatva, hogy az egyes életszakaszokhoz milyen minőségeket, értékeket társít a helyi közösség. Klamár Zoltán vajdasági, nyomtatásban megjelent autobiografikus munkáiról ad összefoglalót; míg Őrsi Julianna nagykunsági példák segítségével arra világít rá, hogy a privát történelem milyen módon tudja építeni egy közösség történelmét, ezzel lokális identitását. A fejezetet Bárh Dániel írása zárja, aki a kötet többi tanulmányának újkori, legújabb kori időbeli metszetétől eltérően egy 18. század első felében élt, székelyföldi római katolikus pap életútjának rekonstrukciójára vállalkozott olyan módon, hogy a korabeli lexikális adatokat tartalmazó dokumentumokat a papi normasértésre vonatkozó forrásokkal veti össze, így nemcsak „szegény Csergő anyja” életéről tájékozódhatunk, hanem a falusi alsó papság mindennapi életteréről is.

A *Politika, gondolkodás, társadalom, egyéni életút* című fejezetben Vincze Kata Zsófia, Keszeg Vilmos, Nagy Ákos, Ö. Kovács József, Bögre

Zsuzsanna és Kara Anna tanulmányait olvashatjuk. Keszeg Vilmos egy nagyobb ívű kutatásból mutat be részleteket, amelyek romániai mérnökök élettörténetének gyűjtését tűzték ki célul. A 20. század második felében fontos társadalmi kategóriát jelentő, a korábbi életvilágokat radikálisan formáló, „országépítő” mérnök szerepén, személyén, életpályáján keresztül nem pusztán jobban megismerjük a szocialista múlt egy szeletét, hanem az émius perspektívából megszerkesztett narratívumok által közelebb kerülünk a korszak megértéséhez is. Bögre Zsuzsanna a vallásosság, a megtérés és a trauma feldolgozásának, a szembenézés egyéni és kollektív lehetőségeit veszi számba korábbi, 56-os asszonysorsokat, érintő, magukat áldozatokként bemutatók és szerzetesnővérek körében végzett kvalitatív kutatásai mentén.

A *Polgári törekvések* című részben Sári Szabó Katalin az unitárius hitre áttért Kozma Flóra életpályáját mutatja be, amelynek hangsúlyos pontjai a vallási identitása és közéleti tevékenységei; Bartha Ákos irodalmi forrást használva, Mária Sándor *Hallgatni akartam* című írását veszi górcső alá; míg Koloh Gábor a két világháború között az Ormánságban szolgált Gyenis János lelkipásztori működését, közösségszervező tevékenységét vizsgálja.

A *Falusi élet – élettörténetek* fejezetben a szerzők (Iancu Laura, Kótyuk Erzsébet, Koltay Erika, Lanczerdorfer Zsuzsanna, Mezei Orsolya) talán klasszikusabbnak mondható témák feldolgozására vállalkoztak, így moldvai, Ung-vidéki, szegedi asszonyok; valamint egy falusi tanító, Berki Gergely emlékezetstruktúrájának, orális és írott visszaemlékezéseinek, életútjának vizsgálatára. Némileg más módszertani szempontokat tükröz Lanczerdorfer Zsuzsanna írása, aki, a sokoróaljai iparos, saját édesapja visszaemlékezéseit mutatja be.

A kötet egyik legterjedelmesebb fejezetét a hallgatók (Tóth Gábor, Leichter Lilla, Kiss Nóra, Incze Aliz, Trádlér Henrietta, Kucsera Sándor) írásai teszik ki; amely amiatt is üdvözlendő, hogy e módon publikációs lehetőséghez jutnak az élettörténeti kutatásokkal foglalkozó, a szakmát most

tanuló fiatalok. Választott témáikkal ők is a 20. század nagy, sorsfordító eseményeire fókuszálnak, úgy, mint Budapest második világháborús ostromára, az 56'-os eseményekre, a szocializmus időszakára változatos (például olajipari mérnöki, történelmi, vallásos női, naiv festői) életpályák mentén.

A tanulmánykötet utolsó fejezete időben is sokkal közelebb hoz bennünket, ugyanis az *Életutak az interneten* rész egyetlen írása a Facebook közösségi oldal idővonalát tekinti élettörténeti forrásnak, esettanulmányban vizsgálja az ott megosztott tartalmakat, önreprezentációs törekvéseket egy Erdélyből Angliába, majd Budapestre költöző, családalapítás és munkavállalás előtt álló fiatal lány esetében; egyúttal a szerző felhívja a figyelmet az internetes források használatára és

problematikájára. A kötetet Baranyai Szilvia utószava zárja. Az egyes tanulmányok végén angol nyelvű összefoglalók találhatók.

Összességében elmondható, hogy egy olyan komplex, a társtudományok képviselőit is megszólaltató tanulmánykötetet vehet kézbe az olvasó, amely rendkívül változatos forrásanyagot, elméleti-módszertani irodalmat használ; a korábbi és jelenlegi (elsősorban az ELTE és a kolozsvári iskolában megkezdett) élettörténeti kutatásokra épít; ugyanakkor a szerzők izgalmas problémákat, gondolkodásra ösztönző kérdéseket vetnek fel, ami tanulságokkal szolgálhat azok számára is, akik kevésbé járatosak az élettörténeti kutatásokban.

Gatti Beáta

Az írott történelem és a magántörténetek metszéspontjai egy Küküllő menti kistrégióban

Zsidó Ferenc: A múlt kisajátítása. Magyar, román és cigány közösségek történelemszemléletének elemzése. Pro-Print, Csíkszereda 2012. 302 old.

Múltunk minden eseménye lenyomat a történelem palettáján, amely meghatározza a jelenünket, jövőnket. Emlékeink dokumentálása, megőrzése és népszerűsítése a történeti kutatások feladata. Ennek eleget téve jelentette meg a Pro-Print Könyvkiadó Zsidó Ferenc *A múlt kisajátítása. Magyar, román és cigány közösségek történelemszemléletének elemzése* című tanulmánykötetét. Zsidó Ferenc a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Bölcsészkarán, néprajztudományból szerezte meg PhD-címét. Doktori értekezése különböző etnikumú közösségek naiv történelmét veszi górcső alá egy kistrégióban, amely a Nagy-Küküllő fennsíkján terül el, Hargita megye délnyugati részén. A disszertáció az együtt élő magyar, román és cigány népcsoportok történelemszemléletei közti kapcsolódásokat, összefüggéseket, valamint eltéréseket vizsgálja.

A keménykötésű könyv bortóján Czire Alpár fotográfiáját láthatjuk. Zöld füvel benőtt, fából

készült kapu, a kapufélfát terméskő fogja közre. Egy kapu, amelyen keresztmotívum rajzolódik ki, és elvezet egy zárt világba. Zsidó Ferenc e zárt kaput kitarja, maga mögött hagyva az előítéleteket. Az írónak sikerül kívülről, objektíven szemlélni és feltérképezni e térséget. A régió történelmi megismerésének érdekében az itt élő emberekhez fordul, kutakodik, az értelmiségitől a gazdálkodóig mindenkit megkérdez a múltjáról. Célja az emlékezet feltárása és a különböző etnikumhoz tartozó egyének eltérő történelemszemléleteikhez való viszonyulásának vizsgálata. A hivatalos történelem társadalmi léptékben gondolkodik, és az egyéni sorsokkal kevésbé foglalkozik. Ezzel szemben a naiv történelem mindig egyénközpontú, a szerző ezért tartja fontosnak a mikrotörténetekből való kiindulást a kutatás és elemzés során.

A kötet hat nagyobb egységre tagolódik. A kutatás tárgyának feldolgozott szempontrendszer